

Надія ВІТРУК,

orcid.org/0000-0003-1000-3427

кандидатка філологічних наук,

асистент кафедри історії та культури української мови

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

(Чернівці, Україна) *n.vitruk@gmail.com*

Яна ПЕТРІВ,

orcid.org/0000-0002-2864-2318

магістрантка V курсу філологічного факультету

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

(Чернівці, Україна) *petriv.yana@chnu.edu.ua*

ФУНКЦІЙНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВОКАТИВНИХ РЕЧЕНЬ У ІСТОРИЧНИХ РОМАНАХ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО

Реалізація етикетної функції мови не відбувається без звертання, яке завжди спрямоване безпосередньо на співбесідника. Питання функціонування звертань, оформлених в окремі синтаксичні одиниці мовлення, у різножанрових текстах зумовлюють актуальність наукової розвідки. Стаття присвячена дослідженню лексико-семантичної спрямованості головного члена вокативних речень та його поширювачів у творах класика української літератури – Павла Загребельного.

Мета – виявити функційну та семантичну своєрідність односкладних речень-звертань у найвідоміших історичних романах: «Роксолана», «Диво», «Свпраксія», «Смерть у Києві», «Первоміст», «Я, Богдан».

З'ясовано, що відповідно до виконуваних функцій і семантичного наповнення головного члена у текстах історичних романів прозаїк використав усі типи односкладних речень апеляції: речення-заклики, речення з виразною спонукальною функцією, речення, що є загалом реакцією на переживання та настрої мовців, і власне вокативні речення.

Установлено, що діапазон називання адресата мовлення надзвичайно широкий: за іменем, прізвищем, прізвиськом, родинними зв'язками, соціальною приналежністю, місцем проживання, родом занять, віком, релігійними переконаннями тощо. Для відтворення певної історичної епохи автор навіть використав болгарські лексеми при звертанні до окремих дійових осіб роману.

Виявлено, що речення, які є реакцією мовця на поведінку учасника комунікативного акту, можуть передавати як позитивні, так і негативні настрої та почуття персонажів. Найчастіше це є вираження захоплення, возвеличення, радості, покаяння, поваги, гніву, обурення, докору, насмішки, переляку, страху, тривоги тощо. Нейтральну оцінку мають лише речення з семантикою здивування.

Підсумовано, що найбільш вживаними є речення-заклики, а найменш – синтаксичні одиниці з виразною спонукальною функцією та звертання-характеристики мовця. Своєрідність використання односкладних речень апеляції у текстах історичних романів є, з одного боку, чітким виразником стилізованої манери прозаїка, а з другого, – відтворенням його світосприйняття.

Ключові слова: *звертання, вокативні речення, односкладне іменне речення, речення-заклики, речення-реакції, речення-характеристики.*

Nadia VITRUK,
 orcid.org/0000-0003-1000-3427
 Candidate of Philological Sciences,
 Assistant at the Department of History and Culture of the Ukrainian Language
 Chernivtsi National University named after Yury Fedkovich
 (Chernivtsi, Ukraine) n.vitruk@gmail.com

Yana PETRIV,
 orcid.org/0000-0002-2864-2318
 Master's Student of the 5th year of the Faculty of Philology
 Chernivtsi National University named after Yury Fedkovich
 (Chernivtsi, Ukraine) petriv.yana@chnu.edu.ua

FUNCTIONAL-SEMANTIC PECULIARITIES OF THE VOCATIVE SENTENCES IN THE HISTORICAL NOVELS OF PAVLO ZAGREBELNY

The realisation of the etiquette function of the language does not occur without an appeal, which is always directed at the interlocutor. The question of the functioning of an appeal, organized into separate syntactic units of speech, in texts of various genres determines the relevance of scientific research. The article is devoted to the study of the lexical-semantic orientation of the main member of the vocative sentences and its distributors in the works of the classic of Ukrainian literature – Pavlo Zagrebelny.

The goal is to reveal the functional and semantic originality of the simple sentences-appeals in the most famous historical novels: "Roksolana", "Dyvo", "Ievpraksiya", "Death in Kyiv", "Pervomist", "I, Bohdan".

It was found that in accordance with the performed functions and the semantic content of the main member in the texts of the historical novels, the novelist used all the types of the simple sentences of appeal: sentences-appeals, sentences with a distinct persuasive function, sentences that are in general a reaction to the experience and mood of the speakers and actually vocative sentences.

It has been established that the range of naming the addressee of the speech is extremely wide: by name, surname, nickname, family ties, social affiliation, place of residence, occupation, age, religious beliefs, etc. In order to recreate a certain historical era, the author even used Bulgarian lexemes when appealing to certain protagonists of the novel.

It was found that the sentences, which are the speaker's reaction to the behavior of the participant of the communicative act, can transfer both positive and negative feelings and mood of the characters. Most often, it is an expression of admiration, exaltation, joy, repentance, respect, anger, indignation, reproach, mockery, fear, anxiety, etc. Only the sentences with the semantics of surprise have a neutral rating.

It was concluded that the most frequently used are the sentences-calls, and the least frequently used ones are the syntactic units with a clear motivational function and appeals - characteristics of the speaker. The peculiarity of the use of the simple sentences of appeal in the texts of historical novels is, on the one hand, a clear expression of the stylistic manner of the novelist, and on the other hand - a reproduction of his worldview.

Key words: *appeals, vocative sentences, simple nominal sentence, sentences of appeal, sentences of reaction, sentences of characteristics.*

Постановка проблеми. Звертання – незамінна одиниця мови, яка побутує в усному і писемному мовленні. В українській мові звертання виконують насамперед етикетну функцію. Завдяки їм мовець висловлює своє ставлення до співрозмовника. Категорія звертання наявна в різних стилях та жанрах, зокрема у промовах, діловому та приватному листуванні, засобах масової інформації тощо, але найширшого представлення набуває у творах художньої літератури.

Звертання, оформлені у окремі синтаксичні одиниці, мовознавці називають *вокативними реченнями*, або *спонукальними* (за М. Каранською (Каранська, 1995: 132–133)). П. Дудик вживає на їх позначення термін «*речення-звертання*» (Дудик, 1971: 37), *кличними комунікатами* іменують ці синтаксичні конструкції І. Слинько, Н. Гуйванюк, М. Кобилянська (Слинько, 1994: 407), М. Скаб

використовує термін *односкладні речення апеляції* (Скаб, 2002: 173).

Аналіз досліджень. У сучасних мовознавчих дослідженнях актуальним є вивчення питання функціонування вокативних речень як у творах українських письменників, так і в інших текстах. Натрапляємо на порушення і висвітлення цієї проблеми у статті С. Єрмоленко «Вокатив у сучасній українській мові (на матеріалі прози Оксани Забужко)» (Єрмоленко, 2018), у працях М. Голіченко «Комунікативно-прагматичні функції вокативних речень в українському художньому та політичному дискурсах» (Голіченко, 2018) та «Функції вокативних конструкцій в українських драматичних творах ХХ сторіччя» (Голіченко, 2017), в аналізі особливостей вживання односкладних речень апеляції в епістолярії Лесі Українки Н. Вітрук (Вітрук, 2021) тощо.

Мета статті – виявити функційну та семантичну своєрідність вокативних речень у відомих історичних романах Павла Загребельного – «Роксолана», «Диво», «Свпраксія», «Смерть у Києві», «Первоміст», «Я, Богдан».

За твердженнями В. Логвиненко, «період кінця 60 – першої половини 70-х рр. був дуже плідним для прозаїка. У цей час він написав кілька історичних романів, які стали найвагомим внеском автора в українську літературу ХХ ст. Насамперед це роман «Диво» (1968), невдовзі – «Первоміст» (1972) і «Смерть у Києві» (1973), що за них 1974 р. авторові присуджено Шевченківську премію, «Свпраксія» (1975). Невдовзі серію цих історичних творів письменника поповнять «Роксолана» (1980) та «Я, Богдан» (1983)» (Дивосвіт, 2019: 12).

Виклад основного матеріалу. За функціями і семантичним наповненням головного члена вокативні синтаксичні одиниці більшість науковців поділяють на: речення-заклики, речення з виразною спонукальною функцією, речення, що є переважно реакцією на переживання та настрої мовців, і власне вокативні речення. У текстах історичних романів П. Загребельного добре представлена кожна з цих груп. Надзвичайно великий творчий доробок класик, в якому відображена історія України від часів Київської Русі до сьогодення, засвідчив не лише тематичну широту художніх полотен, але й неабияке вміння Павла Загребельного працювати зі словом. «Кожного справжнього митця завжди можна розпізнати серед інших, і його самотність визначають не лише свій почерк, манера, стиль, а передусім своєрідне світосприйняття, власна концепція людини і світу, які й зумовлюють усі оті стильові особливості» (Дивосвіт, 2019: 12). Чітким виразником однієї із стильових рис творів майстра слова є особливість використання вокативних одиниць, представлених такими групами:

I. Вокативні речення-заклики вживають, як правило, коли: а) гукають, б) просять, в) закликають когось зреагувати на кликання або зробити щось.

Функцію гукання реалізовано в реченнях, головний член яких за лексичним вираженням називає адресата мовлення за: 1) особовим іменем: а) чоловічим, напр.: **Іванице!** – покликав через деякий час Дуліб (Загребельний, 1980: 335); **Вацьо!** – гукнув. – Чоботи! І хай сідлають коней! (Загребельний, 1980: 408); **Тепер прийшла в його сон і погукала: «Дулібе! Дулібе!»** (Загребельний, 1980: 316); **Кузьмо!** – закричав йому вслід Силька. (Загребельний, 1980: 208); **Світляна побігла до**

нього, хотіла ще здала гукнути «Маркерію!» (Загребельний, 1974: 528); **Тюхо! Чи спиши!** (Загребельний, 2000: 44); **Григорію!** – здобувся нарешті князь на якесь рішення (Загребельний, 2000: 337); б) жіночим, напр.: **Світляно!** – гукнув Маркерій ще здала (Загребельний, 1974: 554); 2) за прізвиськом, напр.: **Чаплинський!** – гукав я (Загребельний, 1983: 120); **Милостивий пане Корицький!** Писав до мене пан воєвода сандмирський... (Загребельний, 1983: 293); 3) за родинними зв'язками, напр.: **Мужу!** – гукнула щосили (Загребельний, 1975: 144–145); **Отче!** – вслід батькові ще раз крикнув князь Андрій (Загребельний, 1980: 180); **Сину мій!** – занадто урочисто вигукнув Ізяслав (Загребельний, 1980: 81); 4) за соціальною приналежністю, напр.: **Імператоре! Мовчав. – Ваша величність!** (Загребельний, 1975: 144–145); **Шпільмани! Шальке! Рюде!** (Загребельний, 1975: 109); **Аж біжать мої хлопці назад перестрашені та ще здалеку гукають: «Пане сотнику! Пане сотнику!»** (Загребельний, 1983: 284); 5) за професією: **Професоре!** – Отава не міг ухопити віддиху (Загребельний, 2000: 118); 6) за віком, напр.: **Чедо!** (болг. – Хлопче!) Він озирнувся, але нікого не побачив (Загребельний, 2000: 209).

Другу підгрупу, речення якої виражають прохання розповісти, пояснити, зробити щось, яскраво ілюструють синтаксичні одиниці на зразок: **Филоне! Присунься-но ближче!** (Загребельний, 1983: 362); **Манюню, скажи! – Геть! – Манюню!** (Загребельний, 1980: 180–181); **Я сказав їм: – Браття-товариші! Приймаємо вас до себе, хочемо, щоб пішли разом з нами за волю й честь народу нашого** (Загребельний, 1983: 181); **Гей, обізветься пан Хмельницький Отаман-батько Чигиринський: «Гей, друзі-молодці, Браття козаки-запорожці!»** (Загребельний, 1983: 233).

Натрапляємо на речення, головний член яких виражений найменуванням адресата мовлення не українською мовою, а болгарською, напр.: **...а серед тисяч полонених прокотилося щось мовби зойк чи стогін, а там, од огнищ, один з-перед одного рвалися болісні, скаржливі вигуки: – Майчице!** (бол. – Матусю!) (Загребельний, 2000: 229); **«Майчице моя! Оче мі ізгорях!»** (Загребельний, 2000: 374). Вважаємо, що автор вжив звертання такого типу з метою відтворити історичну епоху саме періоду завоювання Болгарського царства – суперницею Київської Русі.

Окрему групу утворюють вокативні речення, функція яких закликати мовця зреагувати на когось / щось. При характеристиці таких речень головний член може бути виражений: 1) власним іменем: а) чоловічим, напр.: **Гей, брате Самійле!**

(Загребельний, 1983: 390); **Іванице!** – покликав Дуліб, повертаючись до кам'яного свого притулку (Загребельний, 1980: 14); б) жіночим, напр.: **Величко-о!** – закричав з останніх сил Сивоок, ще пробуючи випручатись. – **Величко-о!** (Загребельний, 2000: 60); 2) родинними зв'язками, напр.: «**Брате!** Зайняв Святослав Ольгович нашу волость у вятичах, давай підемо на нього» (Загребельний, 1980: 16); **Батьку!** – щосили закричав Борис, влітаючи до кабінету (Загребельний, 2000: 289); **Ваша величність! Мамо!** Роксолана гидливо відсунулася від свого зятя (Загребельний, 2001: 625); 3) соціальним статусом, напр.: **Князю!** Помирися! Ліпше тобі впокоритися, аніж рать підіймати на стрія (Загребельний, 1980: 363); **Пане старший!** Тут неподалік у містечку сьогодні набиватимуть на палю чоловіка! (Загребельний, 1983: 61); «**Гей, люди!** Які живі, то вставайте! Пан гетьман Хміль зволів не лякатися і воскресати» (Загребельний, 1983: 286); 4) місцем проживання, напр.: «**О улюбленці мої кияни!** Поможіть мені, хто на конях, хто водою в судах на моїх ворогів і на ваших: бо не мене самого хотіли вбити ці недруги, але й вас викоренити!» (Загребельний, 1980: 22); 5) релігійним переконанням, напр.: «**Віруючі!** Воюйте з тими з невірних, які близько до вас: хай знають вашу жорстокість. І вбивайте їх, де зустрінете» (Загребельний, 2001: 286).

II. Вокативні речення з виразною спонукальною функцією. Спонукальна або стимулююча функція в українській мові спрямована на виконання адресантом мовлення певних завдань. У той чи той момент вона передбачає реакцію людини на: 1) попередження; 2) заборону або 3) наказ.

Група односкладних речень апеляції, що виконують функцію попередження, представлена в історичних романах П. Загребельного такими синтаксичними виявами: [...], і з того боку вогню прокричав до нього Борис: «**Батьку!** Пісок» (Загребельний, 2000: 107); **Гей, пани!** – гукали козаки. – Годі вам по шанях лазити, дороги кунтуші нівечити! (Загребельний, 1983: 421).

Функцію заборони у реченнях на зразок: «**Сину мій!** Перестань, а то в тебе нічого не лишиться!» (Загребельний, 2001: 234).

Окрему групу становлять вокативні речення із функцією наказу: Султане, схаменися! **Мій повелителю!** (Загребельний, 2001: 399); **Ти!** – зиркнув на нього Воєвода. Тоді сказав Положаєві: – Візьми в нього дитину, а він хай підніме отого з конякою (Загребельний, 1974: 470); **Гей, Іванцю, Демку!** Коней мені і сотню гетьманську зі мною! (Загре-

бельний, 1983: 280); **Заспіваймо ж! Вацьо!** Про князя Йвана! (Загребельний, 1980: 236); **Гей, пане підстаросто!** Де ж ти! Виповзай, тхоре, з своєї нори смердючої! **Гей!** (Загребельний, 1983: 120).

III. Вокативні речення-реакції мовців. Беручи до уваги класифікації, запропоновані П. Дудиком (Дудик, 1971), М. Скабом (Скаб, 2002: 180–181), Н. Вітрук (Вітрук, 2021) односкладні речення апеляції, що є реакцією мовця на різні комунікативні ситуації, поділяємо на синтаксичні одиниці: а) з позитивною оцінкою; б) з негативним відтінком та в) з нейтральною оцінкою.

Речення-звертання з позитивною оцінкою виражають такі почуття:

1) благання, напр.: **Пане Хмельницький! Пане гетьмане!** Зглянься на мене! (Загребельний, 1983: 200); **Синочку ж мій!** – Дай хоч пальцем ткнути! (Загребельний, 1980: 378); **Бурмака** спромігся перевернутися долілиць, [...] благально простогнав: – **Князю!** (Загребельний, 2000: 447); **Козаки** заступали мене від шляхетських куль, кричали стурбовано: – **Батьку!** Поберігся б! (Загребельний, 1983: 412); 2) прохання, напр.: **Тайсо!** Сі-сі! – нагадав про себе поет. Зверни увагу на свого давнього знайомого (Загребельний, 2000: 17); **Князеньку!** – склав ніби до молитви долоні боярин (Загребельний, 1980: 183); **Борисе!** Людині мало самого тільки собору! [...] Почуй мене і зрозумій! (Загребельний, 2000: 537); **Ей, козаки, діти, друзі!** Прошу вас, добро дбайте (Загребельний, 1983: 511); 3) возвеличення, напр.: **Гетьманшо наша дорога!** Чолом тобі! **Шана козацька!** (Загребельний, 1983: 373); **Ваша величність!** Меч – у вірній руці! (Загребельний, 2001: 593); **О мій повелителю!** – вигукнула султаниша. – А за кого ж ви могли б видати свою сестру? (Загребельний, 2001: 222); **Серед руїн? Моя Хасекі!** Ти живеш у найтишнішій столиці світу! (Загребельний, 2001: 433); **О чоловіче Божий!** Наспів час Божої помочі й пречистої Богородиці і твоєї мужності й кріпості (Загребельний, 1980: 246); 4) захоплення, напр.: **О пісне наша і мово наша!** Де ж ти пролунала, де задзвеніла, заспівала й затужила? (Загребельний, 1983: 267); **Людоньки!** – сплеснула в долоні Лепетя. – Такий добрий чоловік цей Німий, такий же ж добрий! (Загребельний, 1974: 516); **Гей, земле моя неозора!** (Загребельний, 1983: 95); **Деца мої, синове мої, вониці мої добри, війниці мої храбри, народе мой...** (болг. – Діти мої, воїни мої добрі, воїни мої хоробрі, народе мій...) (Загребельний, 2000: 231); **Земле мила!** Стрїчала його вся в зелених роздзвонах Києва, в дівочому співі, в шумові вод, у шелесті листя, в бджолиному

гудінні золотому... **Земле моя!** (Загребельний, 1980: 373); 5) **поваги**, напр.: *Яка ще земля народжувала такого сина! – Батьку ти наш! – Ясно-вельможний! – Як не ти, то й ніхто вже!* (Загребельний, 1983: 381); **Брате!** *Кланяюся тобі. Ти за мене старший, ото ж як ти скажеш, на те я пристану* (Загребельний, 1980: 243); **Ваша величність!** *Тільки незрівнянна могутність вашої імперії не дає їй розпастися і поруїнуватися від безладу* (Загребельний, 2001: 203–204); **Великий хане!** – *мовив я. – Хай буде вічна слава твоя, твоєї руки і твоєї осяйної зброї* (Загребельний, 1983: 160); **Князю!** *Служив тобі вірою і правдою... В поруб, у холод, у мокрість...* (Загребельний, 2000: 565); 6) **вдячності**, напр.: **О ваша величність!** *Хай Аллах дарує вам здоров'я і радість для очей!* (Загребельний, 2001: 327); **Гей, браття моє полегли та невмируще!** *Сумують за вами і степ, і зозулі, і вовки, і вітри, сумуємо й ми всі і хочемо влаштувати вам похорон козацький та й влаштуємо ж!* (Загребельний, 1983: 183); 7) **радості**, напр.: **Батьку!** – *кричали козаки, сміялись, і плакали, і навіть лукаво вдавали, ніби мірять цілувати мої чоботи. – Батьку гетьмане! Яка радість!* (Загребельний, 1983: 283); *Розкрилював обійми ще здалеку, [...], голосом зривистим чи то на спів, чи то на крик загукав: – Дорогий ти мій!* (Загребельний, 1980: 31); *Коли скажімо, переселявся монастир в укріплену мурами будівлю, хроніст у захваті вигукував: «О щаслива година! О блага хвиля!»* (Загребельний, 1975: 55); 8) **співчуття**, напр.: *А другий жалісливо промовив: – Ой отче!* (Загребельний, 1974: 587); **О бідолашна!** *Серця свого не роз'ятрюй журбою!* (Загребельний, 1983: 412); *Де тут взялися, як дісталися сюди, звідки довідалися про поле смерті, хто вони й що? О мої згорьовані сестри!* (Загребельний, 1983: 420); **Князю мій дорогий!** *Бачив тебе тут малим хлопцем, а тепер ти вже й сиву бороду маєш, будь воно прокляте все на світі, хай би не бачили того мої старі очі!* (Загребельний, 1980: 383); 9) **жально**, напр.: *Що ю взяли попри коні, попри коні на ремені, тота плаче: «Ой Боже ж мой! Косо моя довгенькая! Не мати тя розчісує, возникбичем розтріпує!»* (Загребельний, 2001: 249); **Діти мої!** – *схлипнув Ізяслав, і те видовисько розплаканого князя попереду закутої в залізо жорстоколицької дружини* (Загребельний, 1980: 359–360); 10) **покаяння**, напр.: *«Сяйво очей моїх! Чи ж насмілився б раб твій?..»* (Загребельний, 2001: 15); **Князю любий!** *Петрило єсьм. Восьминник у Києві. Тобі хочу служити, як було вже не раз* (Загребельний, 1980: 381); *«Ой Богдане, Богданочку! Якби була знала – у колиці б*

задушила, під серцем приспала»(Загребельний, 1983: 20); **О грішна душо моя!** – *тільки й устигла прошепотіти Лепетя* (Загребельний, 1974: 607).

На противагу позитивним якостям, знаходимо у романах речення, що передають такі негативні емоції та почуття, як:

1) **гнів**, напр.: *Йди геть. – Імператоре! – Геть!* (Загребельний, 1975: 105–106); **Холопе!** – *гнівно крикнув Ярослав, підіймаючи коня над доглядником* (Загребельний, 2000: 200); **Ти!** – *посунув на нього конем Ганжа. – Хто ти є, нікчемний виплодку?* (Загребельний, 1983: 179); **Ти!** – *заревів Аганіт. – Я віддам тебе... Я... я зажену тебе...* (Загребельний, 2000: 390); 2) **докір**, напр.: **Ой Хмелю, Хмелю!** *Вчинив еси ясу І поміж панами Велику труску!* (Загребельний, 1983: 304); **Ваша величність!** *Ну які ж з нас візири?* (Загребельний, 2001: 511); **Пане гетьмане!** – *зашепотів Захарко Лихоманково. – Пане Хмельницький! Чи я не знаю пана? Чи я не знаю всієї його родини?* (Загребельний, 1983: 476); **Ваша величність, ваша величність!** *Чому ви не захотіли його слухати?* (Загребельний, 1975: 241); **Батьку!** *Чом же не сказав? – Та ми ж і бачили, ніби чоловік якийсь не такий!* (Загребельний, 1983: 459); 3) **обурення**: **О, жінки!** *Коли вони люблять, то вбивають, і коли не люблять – теж убивають* (Загребельний, 1975: 117); **Ви!** *Син? Ні, мій син помер* (Загребельний, 1975: 198); **Ваша величність, моя султанию!** *Доки ж, доки цей мерзенний грек буде панувати?* (Загребельний, 2001: 386); **О мій повелителю!** – *вигукнула султаниша. – А за кого ж ви могли б видати свою сестру?* (Загребельний, 2001: 222); **Ганно, Ганно!** *Як же це? За твою чистоту, безгрішність і така несправедлива відплата* (Загребельний, 1983: 85); **Батьку!** – *гукнув обурено. – Ну, чи бачено ж таке!* (Загребельний, 1983: 156); 4) **насмійка**: **Князеньку!** – *реготав позаду Бурмака, [...] А свинячого вуха? Князеньку! А хвостика! Князюсику!* (Загребельний, 2000: 408); *Він піддався наївні басці про високе походження і про чистоту мало не ангельську. Ібрагіме, Ібрагіме!...* (Загребельний, 2001: 54); **О вороже любий!** *Не можу без тебе!* (Загребельний, 2001: 630); 5) **тривога, страх**, напр.: **Моя султанию!** *Немає меж моїй стривоженості!* (Загребельний, 2001: 374); **Іванице!** *Хотів упевнитися, що той спить* (Загребельний, 1980: 340); *Бо загине все. Всі загинемо. О боже!* (Загребельний, 1974: 702); **Гасане!** – **Ваша величність,** – *прошепотів він, – кров... на стіні кров* (Загребельний, 2001: 410); 6) **переляк**, напр.: *Стояла перед султаном зжовкла, як шафран, не могла вхопити віддиху, дивилася на нього такими очима, що він здригнувся, злякано*

вигукнув: – **Хуррем! Хуррем!** (Загребельний, 2001: 672); – **Шуйцю!** – злякано якимось гукнув Ярослав. – **Забаво! Куди?** (Загребельний, 2000: 305); **«Братці! Вже ні одного полковника немає в таборі! Всі повтікали!»** (Загребельний, 1983: 490); **Аж біжать мої хлопці назад перестрашені та ще здалеку гукають: «Пане сотнику! Пане сотнику!»** (Загребельний, 1983: 284); 7) **печаль: Мотронько!** Бачу твої сльози, і придавлене серце моє скажене бунтується, і оглухий світ валиться в грузи (Загребельний, 1983: 138); – **Отче!** – відчаєно сказав князь Андрій. – **Що чиниш, князю Юрію?** (Загребельний, 1980: 180); – **Ой гості ж дорогії!** – зітхав не знати чи радісно, чи болісно боярин Кисличка (Загребельний, 1980: 171); **«Сину мій! Чорт ти не...»**, – і вже князь готов був знову кидатися туди, куди хотілося цим старим, зужитим, страшним у своїй зненависті до всього суцього, людям (Загребельний, 1980: 245).

Окрему групу становлять речення з нейтральною оцінкою, які виражають семантику *здивування*, напр.: **Князю! Полишаєш Київ?** – **А що скажу киянам?** (Загребельний, 1980: 409); **Ваша високість! Ви не знаєте цього старого ошуканця?** (Загребельний, 2001: 467); **Шуйцю!** – **Чого приїхав?** – **так само тихо спитала вона** (Загребельний, 2000: 421); **Світляно!** – **здивовано покликав її Маркерій** (Загребельний, 1974: 528); **О людоньки!** – **сплеснула в долоні Лепетя.** – **Що за чоловік!** (Загребельний, 1974: 606); **Таку дівку кинув! Боже!** **Чого я тут не бачив?** (Загребельний, 1980: 188); **Маркерій? О світе ясний! Живий?** (Загребельний, 1974: 700).

IV. Власне вокативні речення або звертання-характеристики. До цієї групи належать одно-

складні речення апеляції, головний член яких містить певну оцінку адресата мовлення, як правило, негативну, напр.: **Падлюко!** – **проказувала Берта** (Загребельний, 1975: 89); **Що ти накоїв! Ти, злодюго! Вбивцю! Негіднику!; Ти! Поганцю! Сволото! Тварюко!** – **телесувався коло нього Сивоок** (Загребельний, 2000: 129); **Зраднице!** – **вигукнула люто Махидевран** (Загребельний, 2001: 630); **Адальберт скочив на ноги. «Дурню! Що ти нароби!»** (Загребельний, 1975: 66); **А то й вивідник з чужої землі? – О мракоумний земнородцю!** (Загребельний, 1974: 484); **Богомудрій!** – **гукнув ізумен.** – **А що за Меркурій?** (Загребельний, 1974: 647).

Висновки. Як бачимо, у текстах історичних романів Павло Загребельний активно використовує вокативні конструкції різної функційної спрямованості. Найбільш вживаними є речення-заклики, якими адресат мовлення гукає співрозмовника, закликає до певної дії, називаючи його за іменем, родинними зв'язками, прізвиськом, соціальною приналежністю, місцем проживання, а також речення, що містять як позитивну, так і негативну, а також нейтральну реакцію на поведінку учасника комунікативного акту, зокрема захоплення, возвеличення, радість, покаєння, гнів, обурення, докір, насмішку, переляк, здивування тощо. Найменше послуговується письменник синтаксичними одиницями з виразною спонукальною функцією та звертаннями-характеристиками мовця. Звичайно ж, наявність кожної з проаналізованих нами групи односкладних речень апеляції привносить емоційне забарвлення, надає текстам особливого колориту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вітрук Н. Л. Односкладні речення апеляції в епістолярію Лесі Українки. Леся Українка і сучасний гуманітарний дискурс : матеріали Всеукраїнської наукової інтернет-конференції, присвяченої 150-річчю від дня народження Лесі Українки. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2021. С. 30–31.
2. Голіченко М. О. Комунікативно-прагматичні функції вокативних речень в українському художньому та політичному дискурсах : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2018. 19 с.
3. Голіченко М. О. Функції вокативних конструкцій в українських драматичних творах ХХ сторіччя. *Українська мова*. 2017. № 4. С. 67–77.
4. Дивосвіт Павла Загребельного : інформаційно-бібліографічні матеріали до 95-річчя від дня народження П. А. Загребельного / укладач В. Ю. Логвиненко; Полтавська обласна бібліотека для юнацтва імені Олесея Гончара. Полтава, 2019. 36 с. („Бібліотечка рефератів”).
5. Дудик П. С. Звертання-речення в сучасній українській мові. *Українська мова і література в школі*. 1971. № 5. С. 37–43.
6. Єрмоленко С. І. Вокатив у сучасній українській мові (на матеріалі прози Оксани Забужко). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія Філологія. 2018. № 36. С. 67–72.
7. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови : навч. посібник. Київ : Либідь, 1995. 312 с.
8. Скаб М. С. Граматика апеляції в українській мові : монографія. Чернівці : Місто, 2002. 272 с.
9. Слинко І. І. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання : навч. посібник / І. І. Слинко, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Загребельний П. А. Диво: роман. Київ : Махаон-Україна, 2000. 576 с.
2. Загребельний П. А. Євпраксія: роман. Київ : Рад. письменник, 1975. 312 с.
3. Загребельний П. А. Первоміст: романи в двох томах. Київ: Дніпро. 1974. Т. 1. С. 445-734.
4. Загребельний П. А. Роксолана: роман / худож.-оформлювачі Б. П. Бублик, І. В. Осипов. Харків : Фоліо, 2001. 685 с.
5. Загребельний П. А. Смерть у Києві: твори в шести томах. Київ : Дніпро, 1980. Т. 3. 680 с.
6. Загребельний П. А. Я, Богдан (Сповідь у славі): роман. Київ : Рад. письменник, 1983. 511 с.

REFERENCES

1. Vitruk N. L. Odnoskladni rechennia apeliatsii v epistolarii Lesi Ukrainky. Lesia Ukrainka i suchasnyi humanitarnyi diskurs [Simple sentences of appeal in the epistolary novels of Lesya Ukrainka]: materialy Vseukrainskoi naukovoï internet-konferentsii, prysviachenoï 150-richchiiu vid dnia narodzhennia Lesi Ukrainky. Chernivtsi: Chernivets. nats. un-t im. Yu. Fedkovycha, 2021. S. 30–31. [in Ukrainian]
2. Holichenko M. O. Komunikatyvno-prahmatychni funktsii vokatyvnykh rechen v ukrainskomu khudozhnomu ta politychnomu diskursakh [Communicative and pragmatic functions of the vocative sentences in the Ukrainian artistic and political discourses] : avtoref. dys. ...kand. filol. nauk: 10.02.01. Kyiv, 2018. 19 s. [in Ukrainian]
3. Holichenko M. O. Funktsii vokatyvnykh konstruktivnykh tvorakh KhKh storichchia. [Functions of the vocative constructions in the Ukrainian dramatic works of the 20th century] Ukrainska mova. 2017. № 4. S. 67–77. [in Ukrainian]
4. Dyvosvit Pavla Zahrebelnoho [Wonderland of Pavlo Zagrebelnyi] : informatsiino-bibliohrafichni materialy do 95-richchia vid dnia narodzhennia P. A. Zahrebelnoho / ukladach V. Yu. Lohvynenko; Poltavska oblasna biblioteka dlia yunatstva imeni Olesia Honchara. Poltava, 2019. 36 s. („Bibliotechka referativ”). [in Ukrainian]
5. Dudyk P. S. Zvertannia-rechennia v suchasniï ukrainskii movi. Ukrainska mova i literatura v shkoli. [Sentences of appeal in the modern Ukrainian language] 1971. № 5. S. 37–43. [in Ukrainian]
6. Iermolenko S. I. Vokatyv u suchasniï ukrainskii movi (na materialy prozy Oksany Zabuzhko). [Vocative in the modern Ukrainian language (based on prose of Oksana Zabuzhko)] Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia Filolohiia. 2018. № 36. S. 67–72. [in Ukrainian]
7. Karanska M. U. Syntaksys suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy : navch. posibnyk. [Syntax of the modern Ukrainian literary language] Kyiv : Lybid, 1995. 312 s. [in Ukrainian]
8. Skab M. S. Hramatyka apeliatsii v ukrainskii movi : monohrafiia. [Grammar of appeal in the Ukrainian language] Chernivtsi : Misto, 2002. 272 s. [in Ukrainian]
9. Slynko I. I. Syntaksys suchasnoi ukrainskoi movy: Problemni pytannia : navch. posibnyk [Syntax of the modern Ukrainian language] / I. I. Slynko, N. V. Huvaniuk, M. F. Kobylanska. Kyiv : Vyshcha shkola, 1994. 670 s. [in Ukrainian]

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Zahrebelnyi P. A. Dyvo: roman. [Dyvo: novel] Kyiv : Makhaon-Ukraine, 2000. 576 s. [in Ukrainian]
2. Zahrebelnyi P. A. Yevpraksiia: roman. [Yevpraksiya: novel] Kyiv : Rad. pismennyk, 1975. 312 s. [in Ukrainian]
3. Zahrebelnyi P. A. Pervomist: romany v dvokh tomakh. [Pervomist: a novel in two volumes] Kyiv: Dnipro. 1974. T. 1. S. 445-734. [in Ukrainian]
4. Zahrebelnyi P. A. Roksolana: roman [Roksolana: novel] / khudozh. - oformliuvachi B. P. Bubyk, I. V. Osypov. Kharkiv : Folio, 2001. 685 s. [in Ukrainian]
5. Zahrebelnyi P. A. Smert u Kyievi: tvory v shesty tomakh. [Death in Kyiv: works in six volumes] Kyiv : Dnipro, 1980. T. 3. 680 s. [in Ukrainian]
6. Zahrebelnyi P. A. Ya, Bohdan (Spovid u slavi): roman. [I, Bohdan (Confession in glory): novel] Kyiv : Rad. pismennyk, 1983. 511 s. [in Ukrainian]